

Verklaren en bestrijden in de criminologie*

Cyrille Fijnaut**

I. Inleiding

De vraagstelling die volgens het plan van de congrescommissie moet worden besproken in deze werkgroepen, handelt hoofdzakelijk over het (eventuele) verband tussen de verschillende visies op de (oorzaken van) misdaad en de consequenties van die visies voor de daadwerkelijke aanpak van het probleem. De congrescommissie had graag gehad dat er meer speciaal zou worden ingegaan op 't probleem van de sancties, maar, zoals U direct zult merken, aan de genoemde vraagstelling hebben we onze handen al meer dan vol.

In deze uiteenzetting zal eerst worden nagegaan hoe binnen de diverse stromingen in de Westerse criminologie in 't algemeen wordt gedacht over misdaad, over de oorzaken en over de aanpak ervan. Vervolgens wordt de aandacht gericht op het verband dat er in de praktijk heeft bestaan/bestaat tussen criminologische theorieën en daadwerkelijke misdaadbestrijding van overheidswege. Het derde gedeelte van deze inleiding is een korte beschouwing over de positie welke "de" criminologie op dit ogenblik zou kunnen innemen t.o.v. officiële misdaadbestrijding.

Mede gelet op het historisch karakter van dit congres, maar bovenal vanwege het toenemend belang van een historische benadering van én in de criminologie, heeft deze voordracht een sterke geschiedkundige inslag.

II. Misdaadbestrijding en theoretische criminologie

Zoals b.v. L. Radzinowicz in *Ideology and Crime* heeft aangegeven bestaat er een nauw verband tussen de visies op de oorzaken of achtergronden van misdaad, en de opvattingen die worden gehuldigd over de daadwerkelijke aanpak van dit fenomeen.¹ Verwonderlijk is dit natuurlijk niet: wie zich uitspreekt over oorzaken van misdaad, zegt onherroepelijk, impliciet of expliciet, ook wat er moet gebeuren om dit verschijnsel aan te pakken, te veranderen, te verminderen, te bestrijden. Dit theoretisch verband is gegeven met de logica van de hedendaagse wetenschappelijke taal. Het een en het ander

* Herziene tekst van de uiteenzetting voor de werkgroepen 7 en 8 op het congres "100 jaar wetboek van strafrecht" dat op 24 april 1981 te Nijmegen plaatsvond.

** Buitengewoon docent aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid K.U.Leuven.

1. RADZINOWICZ, L., *Ideology and crime. A study of crime in its social and historical context*, London, 1966.

zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zij vormen noodzakelijk elkaars complement.

Om duidelijk te maken hoe het is gesteld met dit verband in de tegenwoordige criminologie, zal, zoals gezegd, worden nagegaan hoe binnen de belangrijkste richtingen wordt gedacht over de oorzaken en de aanpak van criminaliteit.

II.1. Misdaadbestrijding in etiologisch perspectief

Hoezeer de visies op oorzaken van misdaad en op misdaadbestrijding in dit perspectief, waarin het juist gaat om de studie van de oorzaken van misdaad (etiologie = oorzakenleer), aan elkaar vastzitten kan nog het best worden geïllustreerd met de belangrijkste publikaties van een van de grondleggers van de tegenwoordige etiologische criminologie, C. Lombroso. In 1898 publiceerde deze het om zijn veelomvattendheid toch wel indrukwekkende boek *Le crime. Causes et remèdes*. En in het woord vooraf *A Max Nordau* zegt Lombroso onomwonden dat zijn school een heel nieuwe strategie heeft ontwikkeld om de misdaad d.w.z. de strafbaar gestelde gedragingen, van politieke delicten tot eenvoudige diefstallen, te voorkomen na het ontstaan en de aard van dit verschijnsel te hebben bestudeerd; hij zag dit boek trouwens als een "complément nécessaire" van zijn meest bekende werk, *Homme criminel*. Waaruit bestond de nieuwe strategie van de positieve school tegen de misdaad dan? Uit de veelzijdige aanpak van de menigvuldige oorzaken van misdaad die Lombroso omstreeks 1900 onderkende. Waar door hem, zij 't nogal 'ns oppervlakkig, de oorzaken toentertijd werden gelokaliseerd in weersomstandigheden, bodemkundige gesteldheden, in raciale kentrekken, in urbanisatie, migratie, bevolkingsdichtheid, voeding, alcoholisme, economische omstandigheden, opvoeding en opleiding, beroep, leeftijd, geslacht, erfelijkheid etc., is het niet verwonderlijk dat zijn preventieve remedies tegen misdaad even uiteenlopend als talrijk zijn, gaande van verhuizing van delen van de bevolking, via bestrijding van de armoede en de organisatie van welzijnswerk, herziening van het onderwijsstelsel, veranderingen in de strafwetgeving en het gevangeniswezen tot en met een in zijn ogen waarachtige democratisering van het politieke systeem en van de magistratuur, al naargelang de oorzaak of het specifieke complex van oorzaken van de misdaad waarom het gaat.²

In de publikaties van criminologen die eertijds minder eklektisch te werk gingen of zich sterk afzetten tegen de vroegere, overwegend bio-anthropologische opvattingen van Lombroso, en die hun aandacht vooral richtten op "milieu-factoren" of hoofdzakelijk dan wel uitsluitend op economische omstandigheden resp. de economische structuur van de samenleving, ziet men evenwel opnieuw dat de visie op de oorzaken van misdaden volledig congruent is aan de visie op de bestrijding van die daden. De enen wilden de strijd aanbinden tegen armoede, alcoholisme, etc., de anderen wilden dit zeker

2. LOMBROSO, C., *Le crime. Causes et remèdes*; Paris, 1907 (2ème édition), 1-442. Voor een vlijmscherpe kritiek op dit boek moet men lezen BONGER, W.A., *Criminality and economic conditions*, Boston, 1916, 88-96.

ook maar zagen uiteindelijk toch alleen een fundamentele oplossing van het probleem in de omvorming van de kapitalistische organisatie van de samenleving in een socialistisch systeem; dan zou ook de misdaad zo goed als zeker verdwijnen. Hoe die omvorming praktisch zou worden gerealiseerd lieten ook de laatstgenoemden echter in 't midden. Van een revolutionaire opstelling in deze kwestie getuigden zijzelf gewoonlijk evenwel niet. Een van de voornaamste woordvoerders van laatstgenoemde strekking was W.A. Bongers.³

Deze wijst in zijn befaamde *Inleiding tot de criminologie* trouwens terecht op de toenmalige bio-sociologische school, die de bio-anthropologische school en de zgn. milieurichting dichter tot elkaar wilde brengen, en wel in de formule: iedere misdaad = individuele + milieufactor.⁴ De voornaamste pleitbezorger van deze school, E. Ferri, baseerde deze formule op o.a. de overweging dat, ofschoon het merendeel van de delicten kan worden verklaard vanuit maatschappelijke omstandigheden, deze omstandigheden alleen niet volstaan ter verklaring van criminaliteit, omdat b.v. van de mensen die in armoede leven er toch maar een beperkt aantal misdaden plegen. Overeenkomstig de bedoeling van deze school worden ook hier de meest verscheiden maatregelen voorgesteld om de misdaad te bestrijden. Maar omstreeks 1900 in elk geval verkondigde ook E. Ferri, toen één van de socialistische voormannen in Italië, nog de gedachte dat de enige effectieve bestrijding van de misdaad was gelegen in een geleidelijke omvorming van de samenleving, gebaseerd op een voor iedere burger rechtvaardige ordening van het economisch leven.⁵

Wat geldt voor de vroegere etiologische criminologie en voor alle strekkingen, scholen en personen die haar in de eerste helft van deze eeuw verder hebben uitgewerkt, geldt ook voor die criminologie in de afgelopen decennia: elke theorie over de oorza(a)k(en) van misdaad bevat expliciet of impliciet een aangepaste bestrijdingstheorie. Om een paar voorbeelden te noemen. Dicht bij huis werd door J.M.M. van Dijk een multidisciplinaire visie op de veroorzaking van geweldsmisdrijven ontwikkeld, volgens welke "het universeel voorkomende, mannelijke streven naar prestige en macht één der belangrijkste oorzaken is van de gewelddadige criminaliteit". Om "de gewelddadige uitdrukkingsvormen van het diepgewortelde streven naar dominantie van mannelijke mensen te minimaliseren", met name van jonge mannelijke mensen die door sociaal-economische oorzaken geen "alternatieve imponeermiddelen" ter beschikking hebben en dus "voor de bevrediging van

3. BONGER, W.A., *op. cit.*, 210-243, 669-672. BONGER, W.A., *Inleiding tot de criminologie*; Haarlem, 1932, 111-162. Het beste overzicht van de toenmalige denkbeelden m.b.t. de relaties tussen economie en misdaad staat evenwel in het schitterende boek van VAN KAN, J., *Les causes économiques de la criminalité. Etude historique et critique d'étiologie criminelle*, Paris, 1903. Over de positie van de denkbeelden van W.A. Bongers zelf in het geheel van de toenmalige etiologische criminologie zijn interessante dingen geschreven in het speciale nummer dat het *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie* in augustus 1976 wijdde aan Bongers's werk en de betekenis daarvan in zijn eigen en in onze tijd.

4. BONGER, W.A., *Inleiding tot de criminologie*, 163-176. Van dezelfde auteur: *Criminality and economic conditions*, 168-198.

5. GRUPP, S.E., (ed.), *The positive school of criminology. Three lectures by Enrico Ferri*, Pittsburgh, 1968.

hun dominantiestreven aangewezen (zijn) op het primitieve, fysieke imponeergedrag", beveelt van Dijk aan sociale programma's te ontwikkelen waarin "aan een bepaalde categorie jongens alternatieve imponeermiddelen" worden aangereikt, meer speciaal groepsactiviteiten met een competitie-element.⁶ Een andere variant van deze eigentijdse bio-psychologische benadering van criminaliteit is de wijdverbreide conditioneringstheorie van H.H. Eysenck, die erop neerkomt dat extraverte personen moeilijker zijn te conditioneren dan introverte personen en dat delinkwenten méér extravert zijn dan niet-delinkwenten. Delinkwenten zouden dus slechter te conditioneren zijn en dit zou de basis kunnen zijn van hun delinkwent gedrag. Volledig in overeenstemming met dit uitgangspunt pleit Eysenck voor biologische en psychologische behandeling van delinkwenten die is gericht op hun de- en reconditionering. Dit pleidooi eindigt in niets minder dan de voorspelling dat de moderne psychologie onze samenleving een totaal andere benadering van de criminaliteit aanreikt die slechts is afgestemd op praktische doeleinden nl. een doeltreffende bestrijding van misdaad.⁷

De ontwerpers van (meer) sociologische theorieën binnen de etiologische criminologie zijn er in 't algemeen veel minder op uit om zélf de consequenties te trekken uit hun veroorzakingstheorie voor de bestrijding van misdaad. Zo is het b.v. toch frappant dat E. Sutherland en D.R. Cressey, resp. de ontwerper en verbeteraar van de zgn. differentiële associatietheorie, in hun *Principles of criminology* volstaan met de opmerking dat er heel wat zou veranderen in de beheersing van de misdaad als de politie, de justitie, het gevangeniswezen etc. zouden gaan werken in overeenstemming met hun theorie. Maar wat deze instellingen dan zouden moeten doen, dat werken zij in 't geheel niet uit.⁸ Ook in *White Collar Crime* gaat E. Sutherland nauwelijks in op de mogelijkheden die zijn theorie biedt om deze of dé misdaad te bestrijden. In het voorwoord (van 1949) schrijft hij trouwens dat dit boek alleen veranderingen in de criminologie nastreeft en geen maatschappelijke hervorming. En inderdaad, aan het slot van het boek merkt Sutherland slechts op dat de bestrijding van white collar crime maar mogelijk is als het publiek en de politiek openlijk stelling kiezen tegen zakenlui die de wet overtreden.⁹ Een ander voorbeeld is de bekende theorie van de illegitieme kansen zoals die door R.A. Cloward en L.E. Ohlin is uitgewerkt in het boek *Delinquency and opportunity*. Ook zij wijden slechts de laatste regels van hun studie aan de manier waarop volgens

6. VAN DIJK, J.J.M., *Dominantiegedrag en geweld. Een multidisciplinaire visie op de veroorzaking van geweldsmisdrijven*, Nijmegen, 1977.

7. EYSENCK, H.J., *Crime and personality*, London, 1970, 150-192, 202-204. In Nederland werd met deze theorie verder gewerkt door J.J. Hemmel, indertijd een medewerker van W. Buikhuizen. Zie zijn boek *Beïnvloedbaarheid van delinkwenten*, Meppel, 1970. Aan dit boek is mijn samenvatting van Eysenck's theorie ontleend.

8. SUTHERLAND, E.H. and CRESSEY, D.R., *Principles of criminology*, Chicago, 1960 (sixth edition), 255.

9. SUTHERLAND, E.H., *White collar crime*, New York, 1961, XIII, 255-256. Hier moet wel onmiddellijk aan worden toegevoegd dat in minder sociologische, of eerder politiek-juridische benaderingen van economische misdaad de bestrijdingsgedachte gewoonlijk wel erg levendig is. Zie b.v. TIEDEMANN, K., *Wirtschaftsstrafrecht und Wirtschaftskriminalität*, Reinbek bei Hamburg, 1976, 2 Bde.

hun veroorzakingstheorie de misdaad moet worden aangepakt : de maatschappelijke reorganisatie van de slums, en met name de bouw van nieuwe sociale controlestructuren en het openen van kanalen voor sociale stijging.¹⁰

Tenslotte kan in dit overzicht van de misdaadbesteding in etiologisch perspectief niet worden gezwegen over de zgn. bio-sociale criminologie, de jongste poging om crimineel gedrag te zien als een resultante van individuele en sociale factoren. Ook al wijzen sommige aanhangers van deze "new criminology" graag elke verwantschap met de vroegere positieve school af en trachten anderen het verwijt dat wordt teruggekeerd naar "Lombroso", te pareren met de opmerking dat Lombroso niet zo biologisch redeneerde als door tegenstanders wordt beweerd¹¹, wanneer men de publikaties van de beoefenaren van deze bio-sociale criminologie leest dan moet men wel tot de conclusie komen dat deze criminologie gewoon een eigentijdse, in technisch opzicht meer ingewikkelde versie vormt van wat vóór W.O. II bio-sociologische criminologie werd genoemd, en dat zij zelfs méér de klemtoon op de biologische en bio-psychologische kant van de zaak legt dan bij de latere Lombroso en zeker bij Enrico Ferri het geval is. In de publikaties van Jeffery, Mednick, Shoham en, waarom niet, Buikhuizen, is b.v. niet of nauwelijks sprake van politieke stelsels en de nodige veranderingen daarvan.¹² Maatschappelijke omstandigheden worden zo goed als volledig gereduceerd tot problemen in huis, op straat en op school ! Zo bezien kan zelfs gerust

10. CLOWARD, R.A., and OHLIN, L.E., *Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs*, New York, 1969, 202-211.

11. JEFFERY, C.R. Criminology as an interdisciplinary behavioral science, *Criminology*, 16, 1978, 2, 149-153. BUIKHUIZEN, W., *Kriminologie in biosociaal perspectief*, Deventer, 1979, 29-32.

12. Om zich een algemeen beeld van de bio-sociale criminologie te vormen moet men zeker lezen SHAH, S.A., and ROTH, L.H., *Biological and psychophysiological factors in criminality*, in : GLASER, D. (ed.), *Handbook of criminology*, Chicago, 1974, 101-173. MEDNICK, S. and CHRISTIANSEN, K.O. (eds.), *Biosocial bases of criminal behavior*, New York, 1977. MEDNICK, S.A. and SHOHAM, S.G. (eds.), *New paths in criminology*, Lexington, Mass., 1979. *Report of the interdisciplinary group on criminology*, Den Haag (Ministerie van Justitie), 1978. BUIKHUIZEN W., *Kriminologie in bio-sociaal perspectief*, Deventer, 1979. SAGARIN, E. (ed.), *Taboos in criminology*, Beverly Hills, 1980. Bij dit laatste boek wil ik speciaal wijzen op het banale en onjuiste verslag dat C.R. Jeffery hierin geeft van de zaak Buikhuizen (119-120).

Hoezeer deze nieuwe criminologie past in de traditie van de bio-antropologische/bio-psychologische richting binnen de etiologische criminologie valt bij vergelijking van opeenvolgende handboeken op. Men vergelijke met de zojuist genoemde boeken b.v. ALETRINO, A., *Handleiding bij de studie der criminele anthropologie*, Amsterdam, 1902, DI. I., en DE ROOS, J.R.B., *Inleiding tot de beoefening der criminele aetiologie, met gebruikmaking van Nederlandsche gegevens*, Haarlem, 1908. En dan voor de stand van zaken enkele decennia later : DI TULLIO, B., *Manuel d'anthropologie criminelle*, Paris, 1951. EXNER, F., *Kriminalbiologie*, Hamburg, 1939, en MEZGER, E. *Kriminalpolitik*, Stuttgart, 1934. Voor een beknopt algemeen overzicht van de criminele anthropologie kan worden verwezen naar GRAPIN, P., *L'anthropologie criminelle*, Paris, 1973.

Er kan trouwens ook worden gewezen op het feit dat de bio-sociale criminologie voor Buikhuizen zelf helemaal niet nieuw is. Wanneer men zijn publikaties er op naslaat kan men zien dat er een vrij directe verbinding bestaat tussen *Achtergronden van nozemgedrag* (Assen, 1965) en het al geciteerde *Kriminologie in biosociaal perspectief* via publikaties in tijdschriften over *Erfelijkheid en criminaliteit* (Nederlands Tijdschrift voor Criminologie, 1968), *Typen jeugddelinquenten* (ibidem) en over *Crime and conditioning* (British Journal of Criminology, 1972).

worden beweerd dat de bio-sociale criminologie een flinke stap terug is achter de bio-sociologische criminologie van rond de eeuwwisseling. Hoe dan ook, de roemruchte formule die Buikhuizen meegaf aan de interdisciplinaire benadering van criminaliteit ($D = f(P_i, S_i)$) en die volkomen parallel loopt met de even platvloerse formule van E. Ferri, bevat evenals de laatstgenoemde formule een quasi-oneindig aantal persoonsgebonden en situationele factoren waarmee bij de verklaring van crimineel gedrag rekening moet worden gehouden.¹³ De eerstgenoemde factoren hebben tot nu toe de meeste aandacht gekregen. En dit is ook duidelijk te merken aan de bestrijdingstheorie die in de geschriften van de betrokken auteurs tot uitdrukking komt. Het misdaadprobleem is voor hen bovenal een gedragsprobleem, van individuen wel te verstaan. Hierbij wordt met name uitgegaan van een leer-theoretische opvatting van gedrag die erop neerkomt dat de mate waarin wetsconform gedrag wordt geleerd, kan worden geleerd, in beginsel afhankelijk is van de wijze waarop het zenuwstelsel functioneert. Overeenkomstig deze visie moet een effectieve bestrijding van criminaliteit in eerste instantie worden gezocht in medisch-biologische kunstgrepen op dit punt. Daarnaast worden al naargelang het probleem, de oorzaak, allerlei andere preventieve, vooral biologische remedies voorgesteld.¹⁴ Bij het vorenstaande kan evenwel worden opgemerkt dat niet elke beoefenaar van de bio-sociale criminologie direct naar beleidstoepassingen van deze theorie toe wil. Waar b.v. Buikhuizen zich in een later stadium van "zijn taak" erg terughoudend opstelde, kan één van de voornaamste voormannen van deze criminologie, C.R. Jeffery, nauwelijks zijn ongeduld bedwingen om aan de slag te gaan.¹⁵

II.2. Misdaadbestrijding in neo-marxistisch en radicaal perspectief

Min of meer tegenover de etiologische criminologie en met name tegenover de nieuwe bio-sociale criminologie staat een andere nieuwe criminologie, de neo-marxistische criminologie en de min of meer sterk door marxistische denkbeelden geïnspireerde radicale criminologie.¹⁶

13. Voor een snedige kritiek op zulke formules zie BONGER, W.A., *Criminality and economic conditions*, 189.

14. JEFFERY, C.R., *art. cit.* Van dezelfde auteur : *Crime prevention through environmental design*, Beverly Hills, 1971, 167-187. *Report of the interdisciplinary group on criminology*, appendix III. SHAH, S.A. and ROTH, L.H., *art. cit.*, 147-154. MEDNICK, S.A., *A bio-social theory of the learning of law-abiding behavior*, in : MEDNICK, S. and CHRISTIANSEN, K.O. (eds.), *op. cit.*, 1-8 MEDNICK, S.A., *Biosocial factors and primary prevention of antisocial behavior*, in MEDNICK, S.A. and SHOHAM, S.G., (eds.), *op. cit.*, 45-53.

15. JEFFERY, C.R., *art. cit.* BUIKHUIZEN, W., *Kriminologie in biosociaal perspectief*, 86-94.

16. Voor de uiteenzetting die hierna volgt, is met name beroep gedaan op CURRIE, E., *The New criminology*, *Crime and Social Justice*, 1, 1974, 2, 109-113. GAROFALO, J., *Radical criminology and criminal justice : points of divergence and contact*, *Crime and Social Justice*, 1978, 10, 17-27. MARZOTTO, M., PLATT, T. and SNARE, A., *A reply to Turk*, *Crime and Social Justice*, 2, 1975, 4, 43-45. PLATT, T., *Prospects for a radical criminology in the United States*, *Crime and Social Justice*, 1, 1974, 1, 2-10. PLATT, T., "Street" crime – a view from the left, *Crime and Social Justice*, 1978, 9, 26-34. QUINNEY, R., and WILDEMAN, J. *The*

Om te beginnen worden hier – en ik heb speciaal Amerikaanse en Duitse neo-marxisten op 't oog : T. Platt, R. Quinney, F. Werkentin e.a. – de gangbare wettelijke bepalingen van wat misdaad is, verworpen. Die bepalingen van “misdadig, ingegeven als ze zijn door de belangen van de hogere klassen en door de bekommernis om de kapitalistische structuur en ontwikkeling van de samenleving te vrijwaren, zijn in hoofdzaak toch bestemd om de slachtoffers van de uitbuiting d.w.z., het volk, de arbeidende klasse, onder de duim te houden en het privé-bezit van de bourgeoisie in al zijn vormen en gradaties veilig te stellen. De echte misdaad bestaat uit schendingen van politiek bepaalde rechten van de mens : recht op behoorlijke voeding en huisvesting, op menselijke waardigheid e.a. Deze socialistische bepaling van misdaad maakt de weg vrij voor de studie van “imperialism, racism, capitalism, sexism and other systems of exploitation which contribute to human misery and deprive people of their human potentiality”. Dit betekent niet dat de alledaagse, gewone “misdadig” buiten beschouwing mag blijven of niet ernstig moet worden genomen zoals in het werk van de Engelse radicale criminologen I. Taylor, P. Walton en J. Young, *The New Criminology*, het geval is.¹⁷ Dezen zien, volgens bepaalde neo-marxisten, “misdadig” verkeerdelijk als een romantische, zij 't wat grove vorm van verzet tegen de geplogenheiten van een onderdrukkende maatschappij. In deze visie, sterk beïnvloed door de studie van E.J. Hobsbawn over het sociale banditisme¹⁸, wordt zowel over het hoofd gezien dat “misdadigers” in werkelijkheid zelf dikwijls ervaren dat de daden waartoe zij worden gedreven, destructief of uitbuitend zijn, en anderzijds dat anderen, en met name de leden van de arbeidersklasse zelf, door die “misdaden” ernstig worden geschaad. Ook de “street-crime”, de geweldplegingen, de diefstallen etc. moeten worden bestudeerd.

Dé oorzaak van de “misdadig” is echter het kapitalistische systeem. Dat creëert de omstandigheden die ten grondslag liggen hieraan. De zojuist genoemde delicten b.v. moeten niet alleen worden gezien als een “product of the unequal distribution of wealth and chaotic labour market practices, but also as an important aspect of the demoralizing social relations and individualistic ideology that characterize the capitalist mode of production at its highest stage of development”. Als er dus iets misdadig is dan zijn het die omstandigheden, dat systeem. En als er in de criminologie iets moet worden

problem of crime. A critical introduction to criminology, New York, 1977. QUINNEY, R. *Critique of the legal order. Crime control in capitalist society*, Boston, 1974. VAN OUTRIVE, L., *Interactionisme en neo-marxisme in de criminologie*, in : FISELIER, J., e.a. *Tegen de regels. Een inleiding in de criminologie*, Nijmegen, 1980, 94-129. WERKENTIN, F., HOFFERBERT, M., and BAURMANN, M., *Criminology as police science or : “how old is the new criminology ?”*, *Crime and Social Justice*, 1, 1974, 2, 24-41. Zie verder ook European Group for the Study of Deviance and Social Control. Manifesto – 1974, *Crime and Social Justice*, 2, 1975, 4, 47. CIACCI, M., et SIMONDI, M., *Un courant novateur du savoir criminologique : l'expérience de l'European group of the study of deviance and social control*, *Déviance et Société*, 1, 1977, 1, 109-117.

17. TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J., *The new criminology. For a social theory of deviance*, London, 1973.

18. HOBBSBAWN, E.J., *Bandieten*, Amsterdam, 1973 (Vert. uit het Engels).

bestudeerd, dan is het dat systeem en met name dan de staat die via wetgeving, politieapparaat, de justitie, het gevangeniswezen en nog andere instellingen de geprivilegieerde positie van de heersende klasse bevestigt en de daadwerkelijke en ideologische onderdrukking van de arbeidende bevolking tot stand brengt en in stand houdt.¹⁹ Men moet zeker niet de "misdadiger" bestuderen: die is het slachtoffer van dit systeem. Hij moet veeleer worden bijgestaan door de criminologen, in 't bijzonder tegen de misdaden die door het repressieve staatsapparaat worden begaan jegens hem.

Maar de criminologen hebben nog een veel belangrijker taak. Omdat het probleem van de "misdad" fundamenteel verbonden is met de kapitalistische georganiseerde samenleving kan het binnen deze samenleving niet effectief worden bestreden, laat staan worden opgelost. Voor (het merendeel van de) socialistische criminologen zit er dan ook niet anders op dan deze samenleving en haar controle-apparaat te bestrijden en te vechten voor de klassenloze maatschappij waarin de productiemiddelen collectieve eigendom zijn, en waarin er geen misdaad zal voorkomen, of waarin tenminste de bepaling van wat misdadig is haar klasse-gebonden karakter verliest en gebeurt op basis van "principles that are egalitarian and corperative rather than hierarchical and exploitative". Werken aan een geleidelijke verbetering van de criminogene maatschappelijke condities helpt niet maar vergroot alleen nog maar de aanvaardbaarheid van het kapitalisme. Alleen een revolutionaire hervorming van de maatschappij is een probaat middel tegen "misdad". Meer in 't bijzonder komt het er op aan degenen die nu "misdaden" plegen en als "misdadigers" worden behandeld, te motiveren voor deze omwenteling.

In minder sterk anti-kapitalistisch gekleurde publikaties van neo-marxistische auteurs, b.v. in het zojuist geciteerde *The New Criminology* uit 1971, vindt men ook wel die sterke afkeer van het "correctionalism" en de grote sympathie voor (acties ten bate van) gearresteerde en gedetineerde personen, maar wordt het object van de criminologie toch ruimer gedefinieerd dan de organisatie en werking van kapitalistische repressieve instellingen en van kapitalistische uitbuiting in 't algemeen. Zo poneren de auteurs van dit boek de stelling dat een "social theory of deviance" verbanden moet leggen tussen structurele oorzaken van misdaad, de gebeurtenissen en ontwikkelingen die het plegen van delicten in de hand werken, het daadwerkelijk plegen van delicten, de concrete directe reacties op zulke daden, de structurele oorzaken van deze reacties, en de gevolgen hiervan voor het verdere optreden van devianten.

Na deze omschrijving van de neo-marxistische, radicale criminologie laat het zich welhaast raden welke bezwaren hier worden ingebracht tegen de etiologische criminologie en tegen de gangbare "liberal" of "conventionalist" criminologie in 't algemeen. Die criminologie heeft er in theorie en in praktijk overwegend enkel toe bijgedragen om gevaren voor de kapitalistische maatschappij onder controle te brengen! Zij accepteert de gangbare wettelijke definities van misdaad en vraagt niet naar de herkomst en de functie van

19. Een voorbeeld van zulk een studie is Center for Research on Criminal Justice, *The iron fist and the velvet glove. An analysis of the U.S. police*, Berkeley, 1977.

wetten. Zij bestudeert hoofdzakelijk de plegers van die misdaad en versterkt met haar voorstellen tot verbetering, resocialisering etc. van "misdadigers" alleen maar de beheersing van de arbeidende klasse door de staat. Te vaak en te veel hebben de criminologen zich trouwens verhuurd aan die staat om het repressieve apparaat doeltreffender en efficiënter te laten werken en zijn zo zelf als 't ware een onderdeel van dit apparaat geworden. De politiediensten, de rechtbanken, en de gevangenen worden omwille van b.v. corruptie soms wel bekritiseerd maar nooit in vraag gesteld als kapitalistische instellingen. Kortom: de neo-marxisten verwijten de andere criminologen dat zij het misdadige kapitalisme accepteren, binnen dit stelsel willen werken en het in en door hun werken nog bestendigen ook!²⁰ Waar in bepaalde kringen zelfs W.A. Bongers niet helemaal ontsnapt aan dit verwijt, verbaast het niet dat die andere "nieuwe" criminologie, de bio-sociale, hier heftig wordt aangevallen, o.a. met het rake argument dat de aanhangers van deze criminologie hoofdzakelijk of alleen oog hebben voor de traditionele eigendoms- en geweldsdelicten.²¹

Maar het omgekeerde is ook waar In 1979 werden in het februari-nummer van *Criminology*, het orgaan van de *American Society of Criminology*, enkele artikelen gepubliceerd waarin, soms in onvervalste Koude-oorlog-stijl, de neo-marxistische criminologie fel wordt geheld. Niet alleen wordt haar o.a. verweten met abstracte en misplaatste categorieën als "klasse" en "belang" te werken en de gangbare criminologische praktijk in het Westen niet ernstig te onderzoeken, maar in 't bijzonder ook dat zij de misdaden in/van staten en regimes die zich socialistisch noemen, helemaal buiten beschouwing laat. Niet minder fel is het verwijt dat de neo-marxisten met te filosoferen over het "misdadige" heden en de idyllische toekomst zich intussen onttrekken aan iedere verantwoordelijkheid t.o.v. de talloze ernstige misdaden die dagelijks op gewone Amerikaanse burgers worden gepleegd.

De neo-marxisten en hun minder radicale aanhang worden evenwel niet alleen vanuit de hoek van traditionele, gevestigde, etiologische criminologen bekritiseerd. Ook in eigen en aanverwante kringen valt zware kritiek te beluisteren, zoals het verwijt van moralisme, van gebrek aan daadwerkelijke empirische en sociale betrokkenheid bij de maatschappelijke werkelijkheid, van een te instrumentele politieke interpretatie van misdaden, van een veel te enge en zelfs burgerlijke bepaling van "misdadig", van misplaatste afkerigheid

20. PLATT, T., *Prospects for a radical criminology in the United States*. QUINNEY, R. and WILDEMAN, J., *op. cit.*, 86-96. QUINNEY, R., The production of criminology, *Criminology*, 16, 1979, 4, 445-457. SCHWENDIGER, H. and J., *Defenders of order or guardians of human rights ?*, in : TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J. (eds.), *Critical criminology*, London, 1975, 113-146.

21. TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J., *op. cit.*, 222-236. Voor een terechte kritiek op de manier waarop Bongers hier wordt besproken, zie BIANCHI, H., De radicale criminologen en Bongers, *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 18, 1976, 202-208. Zie verder VAN OUIRIVE, L., Bongers en de neo-marxistische criminologie, *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 18, 1976, 152-159. Kritiek op de bio-sociale criminologie werd o.a. geleverd door MORAN, R., Biomedical research and the politics of crime control: a historical perspective, *Contemporary Crises*, 1978, 2, 335-357, en door PLATT, T., and TAKAGI, P., Biosocial criminology: a critique, *Crime and Social Justice*, 1979, 11, 5-13.

van de bestrijding van concrete misdaad hier en nu en in de toekomst, van verwaarlozing van misdaad – problemen in niet-kapitalistische samenlevingen, en van gebrek aan empirisch onderzoek m.b.t. hun opvattingen.²²

II.3. Misdaadbestrijding in interactionistisch perspectief

Voor sommige geheide neo-marxisten bestaan er eigenlijk alleen marxistische en niet-marxistische criminologen. Al onderkennen zij in deze laatste categorie soms wel verschillen tussen stromingen, scholen of personen, door de bank genomen overladen zij alle criminologen die hun visie niet delen, met de kritieken en verwijten die hiervoor zijn opgesomd.²³ Andere neo-marxistische auteurs maken in eerste aanleg duidelijk onderscheid tussen de traditionele bourgeois-criminologie met haar ahistorische, formele en abstracte benadering van misdaad enerzijds en de nieuwe “labeling-” of, ruimer, interactionistische benadering van dit fenomeen anderzijds. Niettemin komen ook zij tot de conclusie dat deze laatste benadering de grenzen van de traditionele bourgeois-wetenschap toch niet overschrijdt, en zó de heersende belangen en ideologie van de kapitalistische samenleving niet ter discussie stelt. Meer bepaald is hun kritiek op de interactionisten dat dezen de objectieve sociale werkelijkheid laten vervliegen in definities van personen en groepen en hierom alleen al helemaal geen oog (kunnen) hebben voor de materiële en historische omstandigheden van en voorwaarden voor misdaad.²⁴

Wanneer men evenwel de kring van de “echte” neo-marxistische auteurs

22. AKERS, R.L., Theory and ideology in marxist criminology, *Criminology*, 16, 1979, 4, 527-544. KLOCKARS, C.B., The contemporary crises of marxist criminology, *Criminology*, 16, 1979, 4, 477-515. SAGARIN, E., and KARMEN, A., Criminology and the reaffirmation of humanist ideals, *Criminology*, 16, 2, 1978, 239-254. TOBY, J., The new criminology is the old sentimentality, *Criminology*, 16, 1979, 4, 516-526. Voor de controverse tussen neo-marxisme en radicalisme zie verder de artikelen van P.Q. HIRST en I. TAYLOR en P. WALTON in het verzamelwerk TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J., (eds.), *Critical criminology*, London, 1975, 203-243. Harde, zakelijke kritiek op de Amerikaanse stijl van neo-marxistische criminologie en haar minder doorgedreven Engelse variant is te lezen in DENISOFF, R.S., and MC QUARIE, D., Crime control in capitalist society : a reply to Quinney, *Issues in criminology*, 10, 1975, 1, 109-119, resp. in BANKOWSKI, Z., MUNGHAM, G., and YOUNG, P., Radical criminology and radical criminologist ?, *Contemporary Crises*, 1, 1977, 1, 37-52. De auteurs van het eerstgenoemde artikel komen tot het besluit dat Quinney's formulering van het marxisme “a fundamental misrepresentation of the Marxist paradigm” is. In het laatstgenoemde artikel wordt op goede gronden de stelling geponeerd dat in *The New Criminology* helemaal niet wordt aangetoond waarom een neo-marxistische of radicale criminologie te verkiezen is boven andere opvattingen over criminologie. Hét zwakke punt in de radicale criminologie zelf zou zijn dat men niet verder komt dan het wikken en wegen van eigen standpunten en vooronderstellingen en zodoende niet toekomt aan indringend empirisch onderzoek of aan waarachtige verandering van de maatschappij waarin we leven. Voor de discussie in Duitsland over neo-marxistische criminologie, zie QUENSEL, S., *Kritische Kriminologie. Zur Auseinandersetzung mit einem marxistischen Ansatz*, in : Arbeitskreis Junger Kriminologen (Hrsgb.), *Kritische Kriminologie. Positionen, Kontroversen und Perspektiven*, München, 1974, 132-157, en BAURMANN, M., und HOFFERBERT, M., *Bürgerliche und marxistische Kriminologie*, ibidem, 158-189.

23. PLATT, T., *Prospects for a radical criminology in the United States*.

24. WERKENTIN, F., HOFFERBERT, M., and BAURMAN, M., *art. cit.*

verlaat en bekijkt wat er in de voorbije 2 decennia in 't algemeen is geproduceerd aan zgn. kritische criminologie dan moet men wel tot de vaststelling komen dat er niet alleen heel wat interactionistische criminologen zijn die duidelijk stelling nemen tegen de etiologische criminologie en waarvan de kritiek op deze criminologie op bepaalde punten beslist parallel loopt aan die van ware neo-marxisten hierop, maar dat er ook nogal wat neo-marxistische auteurs zijn die op bepaalde plaatsen in hun visie interactionistisch redeneren, en omgekeerd interactionistische auteurs die met neo-marxistische concepten werken.²⁵ Het is dan ook niet verwonderlijk dat er af en toe wel wordt gesproken van neo-marxistisch interactionisme.²⁶ Maar deze theoretische verstrengelingen mogen toch niet uit het oog doen verliezen dat met name van de kant van de "tweede generatie" interactionisten scherpe kritieken op het neo-marxisme worden uitgebracht, kritieken die tot op zekere hoogte samenvallen met de bezwaren die ook kritische aanhangers van het neo-marxisme hebben tegen hun theorie: simplistische opvattingen over de huidige Westerse samenleving, duistere taal over de gedroomde socialistische maatschappij, miskenning van wat er in socialistische staten gebeurt, bagatellisering van empirisch onderzoek e.a. Zijn deze interactionisten natuurlijk weinig geporteerd voor neo-marxistische invloeden op hun opvattingen, er zijn er ook, b.v. S.G. Shoham, die deze invloeden te vuur en te zwaard te lijf willen gaan.²⁷

Evenmin als de etiologen en de neo-marxisten mogen de interactionisten dus over één kam worden geschoren. In het bestek van deze uiteenzetting kan evenwel enkel in 't algemeen worden ingegaan op de kentrekken van de interactionistische criminologie die ons hier interesseren. Dit overzicht zal overigens voldoende duidelijk maken hoe het komt dat interactionisten nu eens voor etiologen worden gehouden, dan weer voor neo-marxisten: hun visie sluit op bepaalde punten nauw bij de andere benaderingen aan.²⁸

Wellicht de twee voornaamste kritieken die door interactionisten zijn gericht aan het adres van de etiologische criminologie, zijn:

25. Tot de eerstgenoemde auteurs kan men b.v. de auteurs van het al meermalen geciteerde boek *The New Criminology* rekenen. Om te zien hoe zulke auteurs concreet met hun visie te werk gaan kan de lezing worden aanbevolen aan TAYLOR, I., *Crime waves in post-war Britain*, *Contemporary Crises*, 5, 1981, 1, 43-62. Tot de laatstgenoemde categorie van auteurs kan b.v. worden gerekend WALGRAVE, L., *De bescherming voorbij: ontwerp voor een emanciperende jeugdcriminologie*, Antwerpen-Arnhem, 1980.

26. SACK, F., *Definition von Kriminalität als politisches Handeln: der labeling approach*, in: Arbeitskreis Junger Kriminologen (Hrsgb.), *op. cit.*, 18-43.

27. Zie vooral de artikelen van D. Downes, S. Cohen en P. Rock in: DOWNES, D., and ROCK, P., (eds.), *Deviant interpretations. Problems in criminological theory*, Oxford, 1979, en SHOHAM, S.G., *Labeling and beyond: social stigma revisited*, in: MEDNICK, S.A., and SHOHAM, S.G., (eds.), *op. cit.*, 135-154.

28. Het volgende overzicht is hoofdzakelijk gebaseerd op BECKER, H.S., *Outsiders*, Toronto, 1966, 1-40. ERIKSON, Kai T., *Notes in the sociology of deviance*, in: BECKER, H.S., (ed.), *The other side*, New York, 1967, 9-21. LEMERT, E.M., *Human deviance, social problems and social control*, Englewood Cliffs, N.J., 1967, 3-64. MATZA, D., *Becoming deviant*, Englewood Cliffs, N.J., 1969, 15-40, 143-145. MATZA, D., *Delinquency and drift*, New York, 1964, 1-32. RUBINGTON, E., and WEINBERG, M.S., (eds.), *Deviance: the interactionist perspective*, London, 1969. WILKINS, L.T. *Social policy, action, and research*, London, 1967, 45-104.

a. dat in deze criminologie de aandacht hoofdzakelijk is geconcentreerd op de deviante persoon, de misdadiger, en op de persoonlijke en/of sociale oorzaken die ten grondslag liggen aan zijn deviant gedrag, d.w.z. dat misdadig gedrag uiteindelijk wordt gezien als gedrag dat eigen is aan bepaalde personen en vreemd aan anderen;

b. dat de beoefenaren van deze criminologie stilzwijgend of uitdrukkelijk misdaad als een kwaad beschouwen dat moet worden bestreden, en de criminologie in de bestrijding hiervan een min of meer belangrijke rol toebedelen.

Om direct bij het laatste punt aan te sluiten : er kan worden gesteld dat interactionisten weigeren om misdaad zomaar als een kwaad te beschouwen. Onder verwijzing naar o.a. de symbolische functie van misdaad en van misdaadverslaggeving door het-duidelijk-stellen van de vigerende normen in de samenleving, kennen zij aan dit fenomeen ook een belangrijke waarde toe voor b.v. het behoud van de stabiliteit van de samenleving. Evenzo onthouden interactionisten zich ervan om misdadigers bij voorbaat te zien als boosaardige personen. Zij verwerpen veeleer de gebruikelijke veroordelende houding van de mensen t.o.v. misdadigers. Wat de meesten van hen vooral interesseert is de bestudering van de visie die de betrokken personen ontwikkelen en huldigen over hun situatie in de samenleving. Het vorenstaande wil niet zeggen dat interactionisten de visies van devianten op hun gedrag etc. zo maar bijtreden of goedkeuren, en dat de interactionisten vinden dat misdaad niet moet worden bestreden, hoewel lang niet altijd, noch in theorie noch in praktijk, duidelijk is welke hun positie in deze 2 kwesties wél is ! Zij gaan in elk geval algemeen niet zover als de radicale neo-marxisten om misdaad voor "misdadig" te houden en om misdaadbestrijding te beschouwen als een vorm van politieke onderdrukking van het volk. Maar zij zien voor zichzelf en voor de criminologie in 't algemeen nu ook weer geen rol weggelegd in de officiële bestrijding van misdaad.

In aansluiting op de eerstgenoemde kritiek op de etiologische criminologie kan allereerst naar voren worden gebracht dat interactionisten weliswaar van mening zijn dat misdaad wordt geschapen door de samenleving maar dat zij deze instelling niet haar traditionele betekenis geven. Zij zoeken niet naar (sociale) factoren die het ontstaan en de ontwikkeling van misdadig gedrag bevorderen, ofschoon enkelen onder hen, b.v. E.M. Lemert, de sociale omstandigheden die traditioneel met misdaad in verband worden gebracht : armoede, gebroken gezin, etc., wel verantwoordelijk stellen voor het zgn. primaire deviante gedrag d.w.z. het afwijkende gedrag waartegen nog niet op een gevestigde manier is gereageerd en dat voor de personen in kwestie nauwelijks problemen geeft.

Hun stelling is veeleer dat misdaad, en afwijkend gedrag in 't algemeen, wordt geschapen door het maken van regels waarvan de schending strafbaar wordt gesteld en door deze regels vervolgens toe te passen op bepaalde (categorieën van) personen . Wat de strafbaarstelling van gedrag betreft huldigen sommige interactionisten, o.a. L.T. Wilkins, de onbestemde opvatting dat het hier om een universeel cultureel proces gaat waarin politieke, economische en sociale factoren een belangrijke rol spelen; een nadere aanduiding

van deze factoren blijft achterwege. Anderen zeggen ronduit dat de strafbaarstelling van gedrag een kwestie is van economische en politieke macht en dat strafwetten hierom dan ook het voorwerp zijn van onenigheid en conflict in de samenleving. Een uitgesproken vertegenwoordiger van deze strekking is H.L. Becker. Wat de toepassing van strafwetten betreft hebben de interactionisten aangetoond dat het hier niet om zo'n mechanisch proces gaat als in de strafrechtsdogmatiek veelvuldig wordt geloofd. Om allerlei redenen worden b.v. niet alleen bepaalde wetten veel minder toegepast dan andere wetten, maar loopt de toepassing van dezelfde wetten ook uiteen naargelang klasse van de bevolking, de streek van het land etc. etc. Controversieel is nog steeds de bevinding van interactionistisch onderzoek – en hier raken interactionisme en neo-marxisme elkaar weer duidelijk – dat om redenen van o.a. de machtsbasis van de strafwetten en van de grotere zichtbaarheid van bepaalde vormen van strafbaar gesteld gedrag, hoofdzakelijk de lagere sociaal-economische groepen, en speciaal de jongeren hieruit, in aanraking komen met de strafrechtspleging.

Meer bepaald wordt in het interactionistisch onderzoek aandacht geschonken aan de gevolgen die de contacten met de strafrechtspleging voor devianten en hun omgeving hebben. Ofschoon sommige interactionisten van meet af aan erop hebben gewezen dat deze contacten niet zonder meer negatief voor de betrokkenen moeten zijn en dat zij heel verschillende gevolgen voor devianten en hun omgeving kunnen teweegbrengen, werd en wordt in 't algemeen nog steeds de etiologisch getinte idee aangehangen dat o.a. de strafrechtelijke reacties op misdadig gedrag in een aantal gevallen de "primaire" misdadiger bevestigen in zijn afwijkende rol, hem ten langen leste op directe en indirecte wijze een delinkwent zelfbegrip bezorgen en een delinkwente loopbaan opdringen. In plaats van "de misdaad te bestrijden" houden de strafrechtsinstellingen dus ook misdaad in stand, wel te verstaan vooral misdaad in de lagere sociaal-economische groepen. In zekere zin zijn er dan ook niet alleen slachtoffers van misdaad maar ook slachtoffers van misdaadbestrijding: de gepakte daders en hun omgeving.²⁹

Zoals reeds hiervoor werd aangestipt zien de interactionisten voor de criminologie geen rol weggelegd in wat gewoonlijk misdaadbestrijding wordt genoemd. Waarom zij deze opvatting zijn toegedaan is nu duidelijk: misdaad is niet zonder meer een kwaad en misdaadbestrijding is niet zonder meer goed, maar eerder ineffectief en onrechtvaardig. Interactionistische criminologie moet vooral de studie zijn van het ontstaan en de toepassing van strafwetten, van de organisatie en werking van de strafrechtsinstellingen, en van de effecten van officiële reacties op misdadigers en hun aanverwanten. En als er al iets moet worden bestreden dan is dit eigenlijk wat men misdaadbestrijding noemt, en de instellingen waarin deze praktijk is geïnstitutionaliseerd. Dan moet er worden geijverd voor vergaande decriminalisering, voor rechtsomlegging, voor nauwlettende structurering van het politieoptreden, voor de minimale toepassing van dwangmaatregelen en van strafrechtelijke sancties

29. VAN OUTRIVE, L., De strafrechtsbedeling en haar slachtoffers, *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 20, 1975, 3-4, 276-300.

e.a.³⁰ In het Nederlandse taalgebied is deze abolitionistische gedachte door Lode Walgrave systematisch en vrij concreet uitgewerkt ten aanzien van de gerechtelijke jeugdbescherming.³¹

II.4. Misdaadbestrijding : een controversieel onderwerp in de criminologie

Keren we nu terug tot de vraagstelling die vorenstaand overzicht van de etiologische, neo-marxistische en interactionistische criminologie heeft uitgelokt, dan blijkt allereerst dat zij te simpel is geformuleerd : de bestrijding, zo men wil de aanpak van misdaad is een controversieel onderwerp in de criminologie. Terwijl in de etiologische criminologie de (verbetering van de) officiële bestrijding van misdaad nadrukkelijk tot het object van studie wordt gerekend of althans wordt beschouwd als een belangrijk doel van de criminologie of tenminste als een aanvaardbare praktijk, keren interactionistische criminologen zich af van misdaadbestrijding als doel van de criminologie maar onderzoeken wel de feitelijke manier waarop door officiële instanties misdaad wordt bestreden, o.a. als een zéér belangrijke factor in de bestendiging van de misdaad in onze samenleving. Neo-marxisten beschouwen de gangbare misdaadbestrijding door overheidsinstanties als een vorm van politieke onderdrukking waaraan zij zeker part noch deel willen hebben; als zij deze misdaadbestrijding bestuderen is dit om te laten zien hoe die onderdrukking in zijn werk gaat.

Verder blijkt evenwel dat er niettemin in elk van de behandelde perspectieven sprake is van strijd en dat deze strijd inderdaad, zoals in de inleiding werd gesteld, telkens weer congruent is aan de visie die in elk van de theorieën, perspectieven wordt aangehangen over de ("")oorzaken("") van misdaad. Hoe verschillend de theorieën in de etiologische criminologie over de oorzaken van misdaad ook zijn, in vele van deze theorieën wordt expliciet of impliciet aangegeven hoe de misdaad of bepaalde categorieën van misdaad kan of kunnen worden bestreden. Men mag dan ook gerust stellen dat het in de etiologische criminologie, als er van strijd sprake is, hoofdzakelijk gaat om de bestrijding van misdaad. Voorzover er in de interactionistische criminologie sprake is van "oorzaken" van misdaad worden vooral feitelijke vormen van officiële misdaadbestrijding bedoeld. Dienovereenkomstig wordt door interactionisten de strijd aangebonden tegen de strafrechtsbedeling. En waar neo-marxisten de oorzaken van de "misdad" lokaliseren in de kapitalistische organisatie van de samenleving ligt het voor de hand dat strijd voor hen op de eerste plaats betekent : strijd tegen deze samenleving in 't algemeen en tegen de officiële instellingen die "misdad" bestrijden in het bijzonder. Zou men dus met enige schroom nog kunnen beweren dat in wezen alle criminologen, de ouden en de nieuwen, nog steeds misdaadbestrijders zijn, het is duidelijk dat al naargelang van de visie op misdaad en misdaadbestrijding, de doeleinden, de

30. Een dergelijk programma werd o.a. geformuleerd door NORMANDEAU, A., CHARBONNEAU, J.-P. en CLAIR, M., Pour une "vraie" politique criminelle, *Crime et Justice*, 6, 1978, 2, 93-99.

31. WALGRAVE, L., *op. cit.*

methoden, de objecten, etc. aanzienlijk van elkaar kunnen verschillen. Eveneens hoeft niet te worden toegelicht dat aan de verschillende criminologische uitgangspunten ook min of meer duidelijke ideologische tegenstellingen ten grondslag liggen.

Nog even afgezien van de vraag wat de criminologen in de praktijk van de strijd terecht brengen, er dient hier toch nog te worden gewezen op het feit dat wel een en ander aan te merken valt op de theoretische strijd die de aanhangers van de diverse criminologische scholen soms tegen elkaar voeren. Niet zelden wordt het bekende procédé toegepast om eerst van de tegenstander een ledepop te fabriceren waartegen vervolgens het zware geschut wordt ingezet. Zo is de voorstelling die menig neo-marxist, interactionist en bio-sociaal criminoloog geeft van de opvattingen van de grondleggers van de etiologische criminologie over het ontstaan van misdaad en de bestrijding daarvan bepaald eenzijdig, om niet te zeggen gewoonweg onjuist. Die opvattingen waren o.a. niet zo benepen biologisch als men vaak wil doen geloven. Ook Lombroso, ook Ferri, en nog anderen beseften b.v. zeer goed het algemene verband tussen de economische en politieke structuur van de samenleving en het verschijnsel misdaad. Zij ook hadden oog voor de rol van wetgeving en van officiële instellingen in het ontstaan en de bevordering van dit fenomeen. Evenzo gaan zgn. kritische criminologen bepaald te ver wanneer zij "de" etiologie een bestrijdingsoogmerk toeschrijven. Immers, speciaal in de latere sociologische verklaringstheorieën is dit oogmerk niet of nauwelijks aanwezig. Wil men de theoretische discussie in de criminologie enigszins wetenschappelijk voeren, dan is de eerste vereiste toch wel dat de onderscheiden theorieën zo accuraat mogelijk worden voorgesteld en zo genuanceerd mogelijk op verschillen en gelijkenissen met elkaar worden vergeleken. Mogelijk werkt het grote gebrek aan systematische, gedetailleerde en genuanceerde literatuurstudies het in de hand dat de theoretische discussie in de criminologie vaak zo slordig en oppervlakkig is. Zulke studies zouden het in elk geval vergemakkelijken om de grootste onzin al direct uit de discussie te verwijderen !

III. Theorie van de bestrijding : pleidooi voor wetenschapshistorisch onderzoek

Tot nu toe is er slechts hoofdzakelijk gehandeld over bestrijding zoals die in theorie wordt gepropageerd, beoordeeld en veroordeeld. Een ander punt is natuurlijk de feitelijke praktijk van de bestrijding, of ruimer : de daadwerkelijke toepassing van criminologische theorieën t.a.v. de misdaadbestrijding, de strafrechtsbedeling in haar geheel en t.a.v. het algemene beleid van staten en regimes.

Gegeven alleen al het feit dat de literatuurstudies in de criminologische discussie vaak zo pover zijn, is het helemaal niet verwonderlijk dat de studie van wat we hier gemakshalve maar even "de criminologie in de praktijk" noemen, nog zo goed als nergens staat. Het directe gevolg van dit laatste is natuurlijk dat we eigenlijk niet weten wat in de praktijk het verband tussen theorieën over oorzaken van misdaad en toegepaste misdaadbestrijding is

(geweest)! Wat immers gewoonlijk als geschiedenis van de criminologie wordt gepresenteerd of wat er zoal aan criminologie-geschiedenis wordt bedreven in boekwerken en artikelen allerhande, komt niet uit boven een meer of minder gelukkige presentatie van auteurs met hun ideeën en eventuele bevindingen. Die geschiedschrijving voldoet in elk geval op geen stukken na aan de tegenwoordige opvattingen over wetenschapsgeschiedenis en aan de methodische vereisten die aan zulke geschiedenis worden gesteld.³² Meestal immers komt men in het geheel niet toe aan o.a. de analyse van de organisatie van de criminologie-beoefening, van de connecties tussen criminologische theorieën, onderzoeken en instituten anderzijds en de politieke en sociaal-economische ontwikkelingen anderzijds, en van de feitelijke relaties tussen criminologie en strafrechtsbedeling. En het onderzoek van primaire bronnen over "de criminologie in de praktijk" is in het algemeen zo niet afwezig, dan toch uiterst minimaal.

Het vorenstaande geldt ook voor de geschriften van de neo-marxistische criminologen, ook al is men met name in hun kring zo geporteerd voor een historische benadering en toont zich zo afkerig van de praktijk die de etiologische criminologen volgens hen vroeger en tegenwoordig uitoefenen. Neem b.v. *The New Criminology* : ook in dit algemene werk krijgt de lezer hoofdstukken lang niet anders voorgeschoteld dan besprekingen van auteurs Zelfs aan een marxistische of radicale interpretatie van de (niet-) marxistische auteurs en ideeën komen de schrijvers niet toe!³³ En wanneer neo-marxistische auteurs proberen de criminologie wel in een historische context te plaatsen moet men nogal 'ns constateren dan hun analyse zéér oppervlakkig is.³⁴ Tot hun verontschuldiging kan in zekere zin worden aangevoerd dat het inderdaad zo goed als volledig ontbreekt aan gedegen wetenschapshistorische studies over de criminologie, en in 't bijzonder over de toepassing en de effecten van criminologische theorieën in de praktijk van misdaadbestrijding enz.

Omdat dergelijke studies echter niet alleen vanuit historisch oogpunt belangwekkend kunnen zijn maar ook voor b.v. de theorie-vorming in de tegenwoordige criminologie een onmisbare waarde hebben als empirische

32. Ter oriëntatie in de wetenschapsgeschiedenis kan de lezing worden aanbevolen van BURRICHTER, Cl., (Hrsgb.). *Grundlegung der historischen Wissenschaftsforschung*, Basel/Stuttgart, 1979, en van KNIGHT, D., *Sources for the history of science, 1660-1914*, Cambridge, 1975.

33. TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J. (eds.), *The New Criminology*. In de publikaties van b.v. R. Quinney is van eenzelfde on-historische geschiedschrijving sprake. Een ander, inmiddels door toedoen van de kritieken al roemrucht voorbeeld is BIANCHI, H., *Basismodellen in de kriminologie*, Deventer, 1980.

34. Zie b.v. TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J., *Critical criminology in Britain : review and prospects*, in: TAYLOR, I., WALTON, P., and YOUNG, J., (eds.), *Critical criminology*, 6-62. MORAN, R., Biomedical research and the politics of crime control : a historical perspective, *Contemporary Crises*, 1978, 2, 335-357. Interessante aanzetten voor een neo-marxistische geschiedschrijving van de criminologie zijn met name te vinden in PONSAERS, P., en BRUSTEN, M., (eds.), *State control on information in the field of deviance and social control*, Working papers in european criminology N°. 2, European Group for the Study of Deviance and Social Control, 1981.

toetssteen, wil ik hierna enkele aansporingen voor zulk onderzoek geven die tevens de stelling in dit hoofdstuk schragen. In het bijzonder zullen verderop overwegingen worden aangevoerd tegen de idee die, ondanks alles, in veel criminologische geschriften stilzwijgend of expliciet wordt aangehangen, nl. dat wat criminologen in het verleden zoal hebben voorgesteld ook werkelijkheid is geworden. Het spreekt vanzelf dat we ons hierbij nu zoveel mogelijk beperken tot de bestrijdingsgedachte in de criminologie.

Op de eerste plaats moet, meen ik, duidelijk onder ogen worden gezien dat criminologen of althans de beoefenaren van criminologie, voorzover zij al iets wilden of willen bestrijden, zelden zijn toegekomen aan de openlijke formulering en uitwerking van strategieën om hun oplossingen voor misdaadproblemen te verwezenlijken. Gewoonlijk hebben zij er zich in hun theorie mee vergenoegd om aanbevelingen te doen, oplossingen voor te stellen. Bij een eerste speurtocht in de voor-oorlogse criminologische literatuur heb ik géén strategische geschriften van etiologische criminologen kunnen vinden. Zelfs publikaties van echte ijveraars voor de toepassing van de ideeën van de positieve criminologie resp. van de ideeën m.b.t. sociaal verweer die hierop teruggingen, bevatten niet of nauwelijks strategische overwegingen.³⁵ En wie de na-oorlogse etiologische literatuur overloopt komt, wat West-Europa betreft, al vlug tot eenzelfde bevinding. Zelfs in de voornaamste geschriften van de belangrijkste protagonisten van de “*défense sociale nouvelle*” treft men, buiten een luchtig appèl op de beoefenaren van het strafrecht en de verwijzing naar de noodzaak van een gunstige (!) moraal in de samenleving, geen strategische overwegingen aan.³⁶ Met name in de Verenigde Staten ligt de situatie tegenwoordig echter totaal anders. Daar is sinds het beroemde rapport *The challenge of crime in a free society* uit 1967 van de Katzenbach-commissie een massa lectuur gepubliceerd over strategie van en in de misdaadbestrijding, vooral dan onder auspiciën van de Law Enforcement Assistance Administration. Een gedegen analyse van deze instelling en haar werkzaamheden, en speciaal van haar invloed op de criminologie-beoefening en op de daadwerkelijke misdaadbestrijding, zou uitermate wenselijk zijn, al was 't maar vanwege de uitstraling van deze Amerikaanse aanpak naar West-Europa.³⁷ Verder kunnen er in de interactionistische en in de neo-marxistische criminologie enkele strategische studies worden aangewezen. Het minst

35. DE LANESSAN, J.L., *La lutte contre le crime*, Paris, 1910. PRINS, A., *La défense sociale et les transformations du droit pénal*, Brussel, 1910. SALEILLES, R., *L'individualisation de la peine*, Paris, 1909.

36. ANCEL, M., *La défense sociale nouvelle. Un mouvement de politique criminelle humaniste*, Paris, 1954. GRAMMATICA, F., *Grundlagen der Défense sociale*, Hamburg, 1965, 2 Bde.

37. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, *The challenge of crime in a free society*, New York, 1968. Het is ondoenlijk om hier nader in te gaan op de massa lectuur die door de LEAA over heel het Westen is uitgestort. Om iets te proeven van het strategische denken dat in de Amerikaanse criminologie wordt beoefend, kan worden verwezen naar publikaties als PEPINSKY, H., *Crime control strategies, an introduction to the study of crime*, New York, 1980, en SCOTT, J.E., and DINITZ, S., (eds.), *Criminal justice planning*, New York, 1977. Hoe deze “praktische” benadering van misdaad naar de Engelse criminologie is overgewaaid, kan worden geïllustreerd aan de hand van TUTT, N., (ed.), *Alternative strategies for coping with crime*, Oxford, 1978.

bekend is wellicht de studie van L.T. Wilkins, *Social policy, action and research*.³⁸ Overbekend zijn daarentegen de publikaties van Th. Mathiesen. En de titel van zijn laatste boek zegt genoeg : *Law, society and political action. Towards a strategy under late capitalism*.³⁹

Het zou een boeiend onderzoek kunnen zijn om te achterhalen of etiologische criminologen minder strategisch denken dan interactionistische en neo-marxistische criminologen, waarop een eventueel verschil tussen criminologische stromingen in deze teruggaat en welke effecten zo'n verschil tweebrengt in de praktijk. Mogelijk b.v. hebben marxistisch geïnspireerde auteurs zich vaker dan etiologische criminologen met strategische kwesties beziggehouden omdat zij meer dan dezen vanuit een oppositioneel standpunt de gangbare strafrechtsbedeling benaderen. Maar hoe dan ook, alleen al de algemene schaarste aan strategische beschouwingen in de criminologie moet er ons voor hoeden om b.v. te vlug criminologische ideeën in de praktijk van de misdaadbestrijding op naam van criminologen te zetten, zelfs indien bepaalde auteurs die ideeën hebben verkondigd en hebben aangeprezen bij beleidsinstanties. Dit werd ooit voortreffelijk aangetoond door Roger Hood in een studie over vrij recente veranderingen in het sanctiepakket in Engeland. Hood concludeerde het volgende : "Indeed, the belief that expert advice bases on criminological and penological research is the foundation for penal change, is only a screen behind which ideological and political factors, perhaps inevitably, shape those attitudes which imbue legislation".⁴⁰

Maar, in de tweede plaats, wat meer is : in de criminologie wordt niet alleen bijzonder weinig aandacht besteed aan strategische kwesties, meestal is ook helemaal niet duidelijk waartoe een eventuele strategie precies zou moeten leiden. Gewoonlijk wordt er toch niet of nauwelijks werk gemaakt van de praktische concretisering van de voorstellen die in een bepaalde theorie impliciet of expliciet naar voren worden gebracht.⁴¹ Welke praktische consequenties moeten er concreet worden verbonden aan opvattingen als zou misdaad het gevolg zijn van biologische kentrekken, van sociaal-economische condities, van politieke definiëring van gedrag als misdadig, van het kapitalistische stelsel ? Gewoonlijk houden criminologische strijders het bij algemeenheden, zo niet kreten. Van een uitgewerkte voorstelling van de praktijk waarnaar moet worden gestreefd is geen sprake. Van de problemen die zulk een praktijk, eenmaal gerealiseerd, zou kennen, wordt niet en détail gerept. Van de samenleving waarin we terechtkomen als de aangeprezen praktijk zou worden gerealiseerd, wordt praktisch nooit een min of meer duidelijk beeld verschaft, noch door etiologen, noch door interactionisten en neo-marxisten. En in het geval waarin er tastbare voorbeelden van gedroomde

38. WILKINS, L.T., *op. cit.*

39. *The defences of the weak*, London, 1965. *The politics of abolition*, London, 1974. *Law, society and political action. Towards a strategy under late capitalism*, London, 1980.

40. HOOD, R., *Criminology and penal change : a case study of the nature and impact of some recent advice to governments*, in : HOOD, R., (ed.), *Crime criminology and penology. Essays in Honour of Sir Leon Radzinowicz*, London, 1974, 375-417.

41. Men leze er de in het vorige hoofdstuk besproken publikaties maar op na.

samenlevingen voorhanden zijn, worden deze voorbeelden door de betrokken criminologen inderdaad nogal 'ns veronachtzaamd. Persoonlijk kan ik me dan ook heel goed voorstellen dat, zoals J.Q. Wilson ergens heeft geschreven, de criminologen die in de jaren '60 de Amerikaanse regering adviseerden, eigenlijk niet in staat waren om hun theorie om te zetten in beleid en zich meer lieten leiden door hun persoonlijke ideologische overtuiging dan door hun theorie.⁴² Overigens sluiten zulke bevindingen volkomen aan bij wat F. Denkers over de relaties tussen *Criminologie en beleid* heeft geschreven.⁴³ Ook dit gegeven wijst erop dat het naïef is om wat er aan criminologische theorie wordt gepraktiseerd, zonder veel omhaal aan de inspanningen van criminologen of hun medestanders toe te schrijven!⁴⁴

Op de derde plaats moet er evenwel op worden gewezen dat het vorenstaande niet wegneemt dat criminologen van alles hebben gedaan om hun denkbeelden te ontwikkelen, te verbreiden en toegepast te krijgen m.a.w. telkens weer een eigen criminologische praktijk hebben uitgebouwd. Opmerkelijk is in elk geval dat de gangmakers van nieuwe criminologische perspectieven zich steeds niet alleen hebben afgezet tegen de ideeën van hun voorgangers maar ook tegen de praktijk waarmee deze ideeën door hen in verband werden gebracht, en tegen de rol die de betrokkenen in die praktijk speelden. Zoals nu de neo-marxisten zich keren tegen de etiologische criminolog(i)e(n) en haar/hun praktijk, zo keerden Lombroso en anderen zich tegen de Klassieke Richting in het strafrecht en tegen de toen gepraktiseerde strafrechtsbedeling, en meer speciaal het toenmalige gevangeniswezen, die als een feitelijk uitvloeisel van de ideeën van deze Richting werden gezien.⁴⁵ In samenhang met de afkeer van de gangbare praktijk, hebben de opeenvolgende criminologische "scholen", telkens eigen tijdschriften op de markt gebracht, zich in aparte verenigingen verzameld, nieuwe onderzoeksinstituten opgericht, bestaande instituten getransformeerd etc. En het is niet bij zulke "wetenschappelijke" activiteiten gebleven. Talrijke voorbeelden kunnen worden geciteerd van criminologen die gevraagd en ongevraagd politieke en ambtelijke beleidsorganen adviezen hebben gegeven, die beleidsfuncties bekleedden of aannamen, die in stilte druk uitoefenden op beleidsmensen, zich aansloten bij pressiegroepen of betrokken waren bij de oprichting hiervan e.a.⁴⁶ Ofschoon er bij lange na geen duidelijk beeld bestaat van deze criminologische praktijk, geloof ik dat er op dit punt formeel geen wezenlijke verschillen bestaan tussen etiologische, interactionistische en neo-marxistische stromingen in de criminologie. Hooguit zullen vertegenwoordigers van laatstgenoemde stroming zich in deze maatschappij niet vlug lenen voor beleidsfuncties.

42. WILSON, J.Q., *Thinking about crime*, New York, 1975, 43-63.

43. DENKERS, F., *Criminologie en beleid*, Nijmegen, 1976. In dit verband kan verder de lezing worden aanbevolen van het boek van VAN DE VALL, M., *Sociaal beleidsonderzoek. Een professioneel paradigma*. Alphen aan den Rijn, 1980.

44. Dit doet b.v. Th. Würtenberger in zijn opstel over *Soziologie, Kriminologie, Strafrecht*, gepubliceerd in zijn boek *Kriminalpolitik im sozialen Rechtsstaat*, Stuttgart, 1970, 27-66.

45. GRUPP, S., (ed.), *op. cit.*, 43-69. SALEILLES, R., *op. cit.*, 61-126.

46. Het zou te ver leiden om hier allerhande voorbeelden te citeren. Informatieve publikaties over deze praktijk bestaan er bij mijn weten niet.

In aansluiting op het vorenstaande moet, ten vierde, echter wel de vraag worden gesteld wat de daadwerkelijke invloed van criminologische theorieën en van criminologische praktijken in de maatschappelijke praktijk is geweest, meer bepaald dan in de officiële misdaadbestrijding, in de globale praktijk van de strafrechtsbedeling en in het algemeen gevoerde beleid in staten en regimes. Al moet uit de voorgaande overwegingen worden geconcludeerd dat het verkeerd zou zijn om te geloven in directe omzettingen van criminologische denkbeelden in maatschappelijke praktijken, het kan niet worden geloofd dat tal van sporen wijzen op omzetting van theorie in praktijk. Allereerst kan er worden gewezen op criminologen die zichzelf in zulk een omzetting hebben geëngageerd: etiologische criminologen die hun theorie in het gevangeniswezen hebben geïmplementeerd, observatie-centra voor jeugdige delinquenten hebben opgericht enz.; interactionistische criminologen die abolitionistische experimenten, b.v. rechtsonleggingsprojecten, hebben opgezet; neo-marxistische criminologen die b.v. alleen of samen met gedetineerden ondersteuningscomités hebben opgericht, en hebben geijverd voor publieke controle op de politie.⁴⁷ Verder is het niet zo moeilijk om in de strafrechtsbedeling allerhande wetten, maatregelen en instituten aan te duiden die onmiskenbaar trekken van de ene of de andere criminologische theorie vertonen.⁴⁸ En het is ook wel zo dat in de geschiedenis van de strafrechtsbedeling, van de misdaadbestrijding, en van politieke doctrines de criminologische signatuur van allerlei opvattingen, al dan niet verzonken in routine-matige handelwijzen, kan worden aangetoond. Maar gewoonlijk is het in al deze zaken steeds opnieuw de vraag welk aandeel criminologen nu precies in deze of gene omzetting hebben gehad, hoe die omzetting eigenlijk is verlopen, welke problemen zich hierbij hebben voorgedaan, welke politieke en sociaal-economische factoren dit proces begunstigden, in hoeverre denkbeelden werden gerealiseerd en welke de materiële randvoorwaarden voor het welslagen waren etc. etc.⁴⁹ In

47. Ook hier moet van het aanhalen van voorbeelden worden afgezien. Een artikel dat in dit verband wel mag worden vermeld is dat van SCHUMANN, K.F., *Politische Randgruppenarbeit nach Mathiesen und Foucault – eine Einführung*. Dit artikel vormt de inleiding bij de Duitse vertaling van Th. Mathiesen's boek *The defences of the weak*.

48. Ter illustratie hiervan zouden tal van initiatieven kunnen worden opgesomd die o.a. in België en in Frankrijk in het kader van het sociaal verweer zijn genomen. Gelet op de grote invloed die etiologische criminologische denkbeelden sedert de jaren '20 met name in de (re-)organisatie van het gevangeniswezen hebben gehad, is het overigens niet verwonderlijk dat juist de evaluatiestudies die in deze sector van de strafrechtsbedeling zijn gedaan, tevens interessante wetenschapshistorische gegevens over de criminologie bevatten. Zie b.v. LIPTON, D., MARTINSON, R., and WILKS, J. *The effectiveness of correctional treatment. A survey of treatment evaluation studies*, New York, 1975, en WILKINS, L.T. *Evaluation of penal measures*, New York, 1969.

49. Er is mij slechts één studie bekend waarin op een grondige manier wordt ingegaan op al zulke vragen, nl. DUESTERBERG, Th. J., *Criminology and the social order in nineteenth-century France*, Indiana University, 1979. Onvermeld mag evenwel zeker ook niet de studie van MULDER, R., *Misdaad en macht*, Amsterdam, 1980, blijven, waarin o.a. wordt uiteengezet hoe de ontwikkeling van de criminologie in Oost-Duitsland samenhangt met de politieke evolutie van die staat. De beknopte maar uitstekende studie van G. Kempe over *Franz Von Liszt en de criminologie*, Amsterdam, 1973, verdient ook te worden genoemd. In België zagen nog nooit gedegen publikaties over wetenschapshistorische aspecten van de criminologie het licht.

verreweg de meeste gevallen kan bij gebrek aan onderzoek geen afdoende antwoord op deze vragen worden gegeven. En toch zijn zulke antwoorden nodig om een verantwoord wetenschapshistorisch beeld van de criminologie te kunnen construeren.

Hoe relevant de genoemde vragen wel niet zijn kan overigens gemakkelijk worden aangetoond middels de omgekeerde vraagstelling : welke criminologische denkbeelden werden niet in praktijk gebracht ? Zelfs een oppervlakkige bestudering van de criminologische en strafrechtelijke literatuur kan maar één antwoord opleveren : de meeste niet ! Welke dan vooral niet ? De stelling is verdedigbaar dat hoe sociologischer de denkbeelden zijn of althans, hoe meer ze betrekking hebben op de algemene organisatie van het maatschappelijk leven, des te minder is er in de praktijk mee gewerkt. De visie die W.A. Bonger in 1932 op dit punt verkondigde is m.i. nog steeds geldig : "Hoe belangrijk het criminele vraagstuk voor de maatschappij ook is, toch zou het van overschatting getuigen, wanneer men meende dat tot nu toe criminologische gezichtspunten bij het nemen van sociale maatregelen van betekenis zijn geweest, laat staan den doorslag hebben gegeven".⁵⁰ Maar hoe dit ook precies zij, we mogen in géén geval uit het oog verliezen dat er nog vrij recent officiële pogingen tot algehele strafrechtshervorming zijn ondernomen waarbij géén, maar dan ook geen enkele rekening werd gehouden met welke criminologische theorie dan ook !⁵¹ Welnu, het is duidelijk dat deze selectieve opname van criminologische theorieën in de maatschappelijke praktijk weliswaar met de aangehaalde criminologische praktijk verband zal houden maar veeleer nog deze praktijk overstijgt, en als vanzelf al de zojuist gestelde vragen en nog vele andere oproept !⁵²

Vorenstaande overwegingen laten, dunkt me, geen twijfel bestaan dat er van een historische criminologie, in wetenschapshistorische zin, nog zo goed als geen sprake is. In samenhang met de uiteenzetting in het vorige hoofdstuk geven deze beschouwingen aan dat de theoretische discussie over misdaadbestrijding in de criminologie niet al te diepgaand is. Neo-marxisten en interactionisten dichten b.v. hierin met name de etiologische criminologie praktijken

50. BONGER, W.A., *Inleiding tot de criminologie*, 212. Een van de schaarse voorbeelden van vrij rechtstreeks gebruik van een bekende sociologische theorie, is dat van een experiment met de besproken theorie van R. Cloward en L. Ohlin. Zie hierover o.a. JEFFERY, C.R., *op. cit.*, 135-137.

51. Wat b.v. de hervorming van het strafrecht in Duitsland betreft kan worden verwezen naar BAUMANN, J., *Weitere Streitschriften zur Strafrechtsreform*, Bielefeld, 1969, 9-39. Hoe men het in België zonder de criminologie tracht te doen, valt te lezen in het rapport van de commissie voor de herziening van het strafwetboek, *Verslag over de voornaamste grondslagen voor de hervorming*, Brussel, 1979. Deze gang van zaken was overigens voor enkele criminologen en juristen een van de redenen om het tijdschrift PANOPTICON op te richten. Zie verder ook FIJNAUT, C., De hervorming van het Belgisch strafrecht : een eigentijdse gebeurtenis ?, *Delikt en Delinkwent*, 9, 1979, 1, 1-4.

52. Met betrekking tot de eenzijdige absorptie van de criminologie door het politiewezen mag ik verwijzen naar VAN OUIRIVE, L., en FIJNAUT, C., *De ontwikkeling van de kriminologische sociologie en van de studie van politiediensten*, in : PONSAERS, P., en DE CUYPER, R., *Arbeidsinspectie : overheidszaak of privé-aangelegenheid*, Antwerpen-Arnhem, 1980, 1-20.

toe waarvan in vele gevallen nog helemaal niet vaststaat in hoeverre hier van reële praktijken sprake is geweest, en in welke mate en in welke zin de vertegenwoordigers van die criminologie hierbij waren betrokken. Naast de vaak gebrekkige literatuurstudie maakt in mijn ogen juist dit gebrek aan empirische onderbouw zo'n moeilijk grijpbaar en zelfs hersenschimmig spel van de theoretische discussie over (misdaad-)bestrijding in de criminologie. En deze algemene oppervlakkige benadering van de rol die "de criminologie" heeft gespeeld en nog speelt in de praktijk van de misdaadbestrijding, werkt naar mijn mening als vanzelf in de hand dat het empirisch onderzoek van deze praktijk, dat toch al in géén van de drie criminologische perspectieven een zelfstandige status heeft, niet van de grond komt. Het gevolg van dit alles is dat we eigenlijk niet weten wat in de praktijk het verband tussen criminologische visies op de oorzaken van misdaad en de feitelijke misdaadbestrijding is (geweest).⁵³

53. Hierbij wil ik nu slechts aantekenen dat wetenschapshistorisch onderzoek zeer zeker aansluiting zal moeten zoeken bij tegenwoordige ontwikkelingen in de sociale en politieke geschiedwetenschap, waarbij een groeiende aandacht merkbaar is voor het misdaad-vraagstuk en voor de instellingen die daarmee te maken hebben. Zulk historisch onderzoek kan een welkome aanvulling leveren op de bevindingen van wetenschapshistorisch onderzoek m.b.t. de criminologie en van criminologisch onderzoek over de (geschiedenis van de) strafrechtsbedeling. Onder *historische criminologie*, ruim genomen, zou dan ook moeten worden verstaan : *de wetenschapshistorische studie van de criminologie en de historische studie van misdaad en strafrechtsbedeling*.

Ter oriëntatie in de sociale geschiedschrijving van misdaad en strafrechtsbedeling kan de lezing worden aanbevolen van o.a. BLASIUS, D., *Kriminalität als Gegenstand historischer Forschung, Kriminalsoziologische Bibliografie*, 6, 1979, 25, 1-15; van CONLEY, J.A., *Criminal Justice history as a field of research : a review of the literature, 1960-1975*, *Journal of Criminal Justice*, 5, 1977, 13-28, van de *Newsletters van de International Association for the History of Crime and Criminal Justice*, en van INCIARDI, J.A., BLOCK, A.A., en HALLOWELL, L.A., *Historical approaches to crime. Research strategies and issues*. London, 1977. Tot de betere resp. beste voorbeelden van dit historisch onderzoek behoren ABBIATECI, A., BILLACOIS, F., CASTAN, Y., e.a., *Crimes et criminalité en France, 17e-18e siècles*. Cahiers des Annales nr. 33, Paris, 1971. BOULOISEAU, M., *Délinquance et répression. Le tribunal correctionnel de Nice (1800-1814)*, Paris, 1979. COCKBURN, J.S., (ed.), *Crime in England, 1550-1800*, London, 1977. BLASIUS, D., *Kriminalität und Alltag*, Göttingen, 1978. THOMPSON, E.P., *Whigs and hunters. The origin of the black act*, Harmondsworth 1977. ZEHR, H., *Crime and the development of modern society. Patterns of criminality in nineteenth century Germany and France*, London, 1976. Twee van de weinige omvangrijke bibliografieën die in dit verband erg belangrijk zijn, zijn HUELKE, H.-H., und ETZLER, H., *Verbrechen, Polizei, Prozesse*, Wiesbaden, 1963, 2 Bde, en LE CLERE, M., *Bibliographie critique de la police*, Paris, 1980.

Wat de situatie in België betreft mag allereerst worden gewezen op enkele studies die rond de laatste eeuwwisseling werden gepubliceerd, zoals DAUTRICOURT, P., *La criminalité et la répression au parlement de Flandres au XVIIIe siècle (1721-1790)*, en STROOBANT, L., *Le rasphuys de Gand. Recherches sur la répression du vagabondage et sur le système pénitentiaire établi en Flandre au XVIIe et au XVIIIe siècle*. Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 3, 1898, 191-307. In de jaren '30 had vooral P. Bonenfant interesse voor het vraagstuk van de misdaad in vroeger tijden, getuige o.a. zijn bekende studie over *Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'ancien régime*, Bruxelles, 1934, en een artikel als *L'ancienne maison des insensés de Bruxelles*, Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles, 45, 1941, 129-140. In de afgelopen jaren heeft met name F. Vanhemelryck veel interesse getoond voor de historische studie van de criminaliteit in het Ancien Régime. Zijn voornaamste (onuitgegeven) studie is *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404-1789)*, Gent, 1968, 2 Dln. Verder

IV. Misdaadbestrijding en toekomstige criminologie

De verdeeldheid in de criminologie, tussen de onderscheiden stromingen en strekkingen, is onmiskenbaar groot. Er bestaan grote verschillen in politiek-ideologische grondslag, in opvattingen omtrent misdaad en (officiële) misdaadbestrijding, in conceptie van de eigen praktijk etc. Niettemin kunnen er ook belangrijke parallellen en zelfs gemeenzame trekken worden aangeduid. Wanneer neo-marxisten b.v. spreken over oorzaken van misdadig gedrag redeneren zij gewoonlijk even etiologisch als door hen verfoeide positivisten, en geven zij trouwens vaak dezelfde directe oorzaken op als de laatstgenoemden. De belangstelling van interactionisten voor de politieke definitie van misdadig gedrag, voor de werking van de strafrechtsbedeling naar delinkwenten toe, loopt tot op zekere hoogte zonder meer parallel aan de interesse van neo-marxisten hiervoor. Al kunnen deze en andere raakpunten misschien ooit vertrekpunten worden voor pogingen om de 3 grote criminologische perspectieven in elkaar te schuiven, voorlopig zullen de verschillen tussen de benaderingen nog wel zorgen voor de nodige verscheidenheid in literatuur en onderzoek en voor de nodige conflicten tussen criminologen onderling. En dit is voor de criminologie als intellectuele bezigheid trouwens helemaal geen slechte zaak : rivaliteit tussen theorieën en "scholen" is erg belangrijk voor de voortgang van wetenschap !

In aansluiting hierop en op hetgeen in het vorige hoofdstuk naar voren is gebracht, mag er wel voor worden gepleit dat in de toekomst meer plaats wordt ingeruimd voor het onderzoek van de misdaadbestrijding, de inhoud hiervan, haar evolutie, de politieke context, de sociale en economische implicaties etc. Voor buitenstaanders klinkt het misschien heel vreemd, maar in de criminologie is er tot nu toe in dit verband vooral gestudeerd op het gevangeniswezen en op sancties in het algemeen, maar werd nog nauwelijks werk gemaakt van de studie van de feitelijke misdaadbestrijding door politie en justitie, door particuliere en speciale politieorganisaties, door welvaarts- en welzijnswerkers, door het bankwezen, door lokale besturen, door politieke groeperingen etc. etc. De criminologie, zeker de etiologische maar ook de interactionistische en de neo-marxistische criminologie, zijn theoretisch nog altijd meer bezig geweest met de veroorzaking van misdaad – hoe verschillend geïnterpreteerd ook – dan met de daadwerkelijke bestrijding daarvan. Naar mijn mening echter moet de criminologie evenzeer de wetenschappelijke studie van de veroorzaking van misdaad zijn als de studie van haar bestrijding.

verschenen van zijn hand ettelijke artikelen over dit onderwerp. In 't bijzonder mag hier melding worden gemaakt van het artikel *De studie van de criminaliteit in het Ancien Régime. Stand van het onderzoek en methode*. Bijdragen tot de geschiedenis, 56, 1973, 209-242. Daarnaast moeten zeker de studie van DEROISY, A., *La répression du vagabondage, de la mendicité et de la prostitution dans les Pays-Bas Autrichiens durant la seconde moitié du XVIIe siècle*, Bruxelles, 1965 (niet uitgegeven), en van D'ARRAS D'HAUDRECY, L., DORBAN, M., et DUPONT-BOUCHAT, M.S., *La criminalité en Wallonie sous l'Ancien Régime. Trois essais*, Louvain-Leiden, 1976, worden genoemd.

Daarnaast is er de meer klemmende vraag of en hoe de (universitaire) criminologie zich, naast meer studie van de feitelijke misdaadbestrijding, eventueel moet of kan deelnemen aan de praktijk ervan. Natuurlijk, zolang er actieve criminologen zullen zijn, zullen zij ook wel invloed uitoefenen op de manier waarop door allerhande instellingen daadwerkelijk misdaad wordt bestreden, al is 't maar door de uitoefening van de een of andere criminologische praktijk. Maar dit bedoel ik nu niet. Hier gaat het veeleer om de vraag welke bijdrage de criminologie direct zou kunnen of zou moeten leveren aan de concrete aanpak van het misdaadvraagstuk, in 't bijzonder dan door de overheid.

Het zal duidelijk zijn dat deze vraag niet eenvoudig kan worden beantwoord, alleen al omdat binnen de diverse criminologische benaderingen zeer uiteenlopend wordt gedacht over de manier waarop door de overheid feitelijke misdaad wordt bestreden, en over de eventuele rol van de criminologie daarin. Bestrijden en bestrijden is in de criminologie niet twee, maar minstens drie. Waar de etiologische criminologie de officiële misdaadbestrijding gewoonlijk legitiem acht, neemt de interactionistische criminologie eerder een terughandelend standpunt hiertegenover in, en rust in de neo-marxistische criminologie zonder meer een politiek taboe op die misdaadbestrijding. Zelfs al zou er binnen de 3 grote stromingen op bepaalde punten nog een zekere consensus te bereiken zijn over "het misdaadvraagstuk" – en dit lijkt niet helemaal uitgesloten – dan blijven er vermoedelijk toch grote tegenstellingen over "de concrete aanpak" bestaan. Vermoedelijk ..., omdat in de geschriften van protagonisten van de 3 stromingen nu ook weer niet helemaal duidelijk is wat men voor zichzelf onder daadwerkelijke misdaadbestrijding verstaat. Het zou dan ook goed zijn dat hierover meer duidelijkheid werd geschapen. De nauwgezette studie van de misdaadbestrijding zou overigens een belangrijk hulpmiddel hierbij kunnen zijn. Voorlopig zal men evenwel rekening moeten houden met de meest verscheiden en onderling zeer tegenstrijdige acties van criminologen op 't stuk van de misdaadbestrijding, gaande van daadwerkelijk verzet tegen de manier waarop deze tegenwoordig plaatsvindt tot het maken van programma's ter verbetering daarvan. Het valt wel te hopen dat er veel meer dan tot op heden het geval was, werk wordt gemaakt van de kritische evaluatie van de eigen praktische acties *tegen, met of in* de gangbare strafrechtsbedeling.

Maar wat hebben criminologen, en dat kunnen zowel etiologen als interactionisten en zelfs neo-marxisten zijn, voor wie de gangbare officiële misdaadbestrijding een zaak is waaraan het verlenen van medewerking niet per se taboe is (en hier reken ik mijzelf toe), dan te bieden? Met Jac. van Weringh ben ik 't eens dat er momenteel van de criminologie weinig kan worden verwacht aan oplossing van problemen i.v.m. misdaad, gewoon omdat de theorievorming nog maar in de kinderschoen staat.⁵⁴ Wat we middels empirisch onderzoek weten over de veroorzaking van misdaad, vanaf de

54. VAN WERINGH, Jac., *Onrust is van alle tijden. Opstellen over criminaliteit in Nederland*, Meppel, 1978, 123-132.

totstandkoming van wetten tot en met het overheidsoptreden tegen delicten en hun plegers, is bitter weinig en is nauwelijks systematisch verwerkt. Zodoende zijn er geen theorieën voorhanden die richting zouden kunnen geven bij het zoeken naar een adequate aanpak van het misdaadvraagstuk en van onderdelen hiervan. Hier komt dan nog bij dat criminologen, en zij niet alleen, het gewoonlijk niet tot hun wetenschappelijke werk rekenen om te bestuderen wat de toepassing van hun denkbeelden concreet inhoudt, wat zij veronderstelt, wat zij voor gevolgen heeft etc. Met andere woorden: in de criminologie wordt volstrekt onvoldoende nagedacht over de praktijk waartoe toepassing van theorieën zou leiden. Dit is op pijnlijke wijze weer eens aan het licht gekomen in de zaak-Buikhuisen.⁵⁵ Zolang dit het geval is moet door de overheid grote behoedzaamheid aan de dag worden gelegd t.a.v. criminologische theorieën die (haar) in meer of mindere mate bruikbaar schijnen.

Deze onwetendheid neemt niet weg dat de kennis waarover criminologen wel kunnen beschikken, beslist nuttig kan zijn bij het uitwerken van een algemeen crimineel beleid, bij de toepassing van wetten, bij de organisatie van het gevangeniswezen, bij de inzet van het politieapparaat etc. Maar de vraag is natuurlijk wel waaruit dit nut zou kunnen bestaan.

Zo in het algemeen valt daar weinig over te zeggen. Maar wat mij betreft zie ik dat nut vooral zitten in de gedegen wetenschappelijke interpretatie en evaluatie van gangbare praktijken en van gevoerd beleid in de strafrechtsbedeling. Ik geloof niet dat *criminologen als criminologen* op dit ogenblik tot veel meer in staat zijn. En ik geloof ook dat het niet wenselijk is dat "de" criminologie voorlopig verder gaat met het verlenen van medewerking, omdat het risico dan te groot wordt dat zij al te zeer betrokken raakt bij de verhoging van de efficiëntie van het overheidsingrijpen, en dat de criminologen zodoende technische handlangers dreigen te worden van de overheid waarvoor de preventieve en repressieve controle over misdaad steeds belangrijker is dan wetenschappelijk onderzoek naar de veroorzaking daarvan. Uit de inschakeling van de criminologie in de "war on crime" die op 't einde van de zestiger jaren in Amerika werd uitgeroepen en die in Nederland tegenwoordig door het W.O.D.C. enigermate wordt voortgezet, moet wat dit betreft de nodige lering worden getrokken. De criminologie is in de eerste plaats de wetenschappelijke studie van misdaad en misdaadbestrijding. Zij moet niet verworden tot een bron van enkel preventieve en repressieve bestrijdingstheorieën en -praktijken.⁵⁶

55. Zie in 't bijzonder SCHUYT, C.J. Veroordeeld tot criminaliteit? Een wetenschapsfilosofische en ethische reflectie op het voorgenomen onderzoek van Prof. Dr. W. Buikhuisen, *Nederlands Jursitenblad*, 1978, 21, 389-399, en BUIKHUIZEN, W., De wetenschapsfilosofische en ethische "reflexen" van Prof. Schuyt. Enige aanvullende informatie voor de lezer, *Nederlands Juristenblad*, 1978, 25, 477-481.

56. Deze overweging is ontleend aan 'n artikel van één van de nestoren van de Amerikaanse criminologie, nl. CRESSEY, D.R., Criminological theory, social science and the repression of crime, *Criminology*, 16, 1978, 2, 171-191. De boeken die zijn geciteerd in noot 37, en er kunnen gemakkelijk nog tal van andere publikaties worden opgesomd, demonstreren duidelijk de bedreiging waarop Cressey doelt. Hoezeer de criminologie in overheidshanden kan verworden tot een bron van controlesystemen wordt overigens ook duidelijk in publikaties die dichter bij

Het spreekt vanzelf dat een dergelijke medewerking niet zonder problemen is, noch voor de overheid noch voor de betrokken wetenschappers. Maar de behandeling van deze problemen valt buiten het bestek van deze uiteenzetting.

huis verschijnen. Ik denk dan speciaal aan publikaties van de Home Office Research Unit en van het Bundeskriminalamt. Ter illustratie worden slechts vermeld CLARKE, R., and MAYHEW, P., (eds.), *Designing out crime*, London, 1980, en SCHWIND, H.D., AHLBORN, W. und WEISZ, P., *Empirische Kriminalgeographie. Kriminalitätsatlas Bochum*, Wiesbaden, 1978.

Wat het W.O.D.C. betreft denk ik met name aan de preventie- en repressieprojecten bij de politie te Amsterdam, Hoogeveen, Utrecht en Leiden. Zie Justitiële Verkenningen, 1980, 7, 73-79. Overigens moet -gelet op de Amerikaanse bevindingen- zéér sterk getwijfeld worden aan het nut van deze projecten. Zie o.a. CHAIKEN, J.M., *What is known about deterrent effects of police activities*, in : CRAMER, J.A. (ed.), *Preventing crime*, Beverly Hills, 1978, 109-135. KELLING, G.L., WYCOFF, M.A., and PATE, T., *Policing : a research agenda for rational policy making*, in : CLARKE, R.V.G., and HOUGH, J.M., *The effectiveness of policing*, Westmead, 1980, 44-69. KELLING, G.L., *Police field services and crime : the presumed effects of a capacity*, *Crime and Delinquency*, 24, 1978, 2, 173-184. FIJNAUT, C., *De recherche in onderzoek*, *Delikt en Delinkwent*, 11, 1981, 2, 77-84.

Ten slotte mag in dit verband worden gewezen op enkele ongemeen boeiende Duitse publikaties waarin aan de hand van concrete vormen van misdaad en misdaadbesteding wordt ingegaan op de verhouding tussen de sociale wetenschappen, in 't bijzonder de criminologie, en het strafrecht en de strafrechtbedeling, nl. JAGER, H., (Hrsgb.), *Kriminologie im Strafprozess. Zur Bedeutung psychologischer, soziologischer und kriminologischer Erkenntnisse für die Strafrechtspraxis*, Frankfurt am Main, 1980, en LUEDERSEN, K., und SACK, F., (Hrsgb.), *Vom Nutzen und Machteil der Sozialwissenschaften für das Strafrecht*, Frankfurt am Main, 1980, 2 Bde.